

**PROBLEME DE LIMBĂ
ÎN REVISTA „ROMÎNIA LITERARĂ” DIN 1855**

DE
DESPINA URSU

Într-o epocă în care limba « umbla șovăind între multe sisteme » datorită etimologismului ardelean, italianismului lui Eliade și fonetismului exagerat al lui Aron Pumnul, curente lingvistice nesănătoase, care s-au manifestat în cultura românească în veacul al XIX-lea, colaboratorii revistei « Romînia literară » au ca preocupare principală problema limbii literare românești.

Reprezentanți ai forțelor progresiste din Moldova, majoritatea scriitorilor grupați în jurul acestei reviste își pun scrierile în slujba idealurilor de luptă ale maselor populare. Deși nu au o pregătire lingvistică specială, ci sînt literați, ca: V. Alecsandri, C. Negruzzi, Al. Russo, sau specialiști în alte ramuri ale științei: istorie, drept, agronomie, cum sînt: D. Ralet, Alex. Calimah, I. Ionescu de la Brad, ei sînt interesați în aceeași măsură de problemele lingvistice, ca și de cele economice, politice, sociale și literare, care frămîntau societatea românească în vremea lor. Situația grea în care se găsea limba romînă în acea vreme, sub influența manifestărilor lingvistice nesănătoase, a făcut din cercul « Romîniei literare » o unitate puternică, a cărei luptă apare ca o reacțiune contra exagerărilor latiniste. În felul acesta revista continuă și în domeniul lingvistic, ca și în cel politic și literar, tradiția progresistă a « Daciei literare » și a « Propășirii ».

Punînd problema limbii literare românești revista își propune să o dezvolte « cu un chip măsurat și înțelept ».

Încă din 1852, în *Prospectul* care anunța apariția primului număr din « Romînia literară »¹, V. Alecsandri arată că limba romînă « începuse a se curăți

¹ Apariția acestui număr al revistei a fost împiedecată de cenzură iar « Romînia literară » suprimată. Ea re apare de abia în 1855, tot cu nr.1.

și a se forma cu un chip înțelept și treptat » prin activitatea fructuoasă a colaboratorilor « Daciei literare » și ai « Propășirii ».

Ca să umple golul creat prin încetarea apariției « Propășirii », el scoate revista « România literară », preluând lupta acesteia atât pe tărâm literar cât și științific.

În centrul preocupărilor colaboratorilor « României literare » stă crearea unei literaturi originale și a unei limbi literare care să corespundă dezvoltării culturale a Țărilor Românești și să servească lupta pentru unirea Principatelor.

Combaterea ideilor reacționare în lingvistică, lupta contra aceluia care voiau să strice limba, este continuată în paginile revistei « România literară » de Al. Russo, V. Alecsandri, C. Negruzzi, D. Ralet, Al. Calimah, C. Conachi, și I. Ionescu de la Brad.

Cu toate că nu-și publică în « România literară » scrierile prin care a contribuit la ridiculizarea și dispariția jargonului latinizant, italianizant sau franțuzit, V. Alecsandri, redactorul principal și autorul programului revistei, are o deosebită importanță în activitatea acestui cerc.

Al. Russo publică în « România literară » cea mai mare parte a « Cugetărilor »¹, în care, cu mult bun simț și cu destulă pricepere pentru ceea ce trebuie să fie limba literară a unui popor, apără limba literară românească de influența nefastă a latinismului. Și învățații sovietici au arătat că: « În ceea ce privește apărarea limbii moldovenești, cultura moldovenească progresistă a nobililor a găsit în Al. Russo pe reprezentantul său activ. Prin tonul său hotărât, el i-a depășit pe contemporanii lui care locuiau pe ambele maluri ale Prutului și se luptau pentru dezvoltarea limbii moldovenești ».²

• C. Negruzzi, cunoscut prin activitatea de la revistele lui Asachi și Kogălniceanu, dovedește interes pentru problemele de limbă din articolul « Slavonisme ».

• Dimitrie Ralet și Al. Calimah, intelectuali progresiști, ridică interesante probleme referitoare la limba românească, primul în articolul « Limba noastră », iar cel de-al doilea în « Limba românească ».

• Ion Ionescu de la Brad, agronom, luptător pentru drepturile țăranilor, discută, în critica făcută « Manualului de geografie pentru clasa a III-a a școalelor primare », și unele probleme de limbă, scandalizat de faptul că exagerările latiniste pătrunseseră și în limba manualelor școlare.

• În paginile « României literare » este publicată și scrisoarea din 1837 a poetului C. Conachi, adresată Mitropolitului Veniamin. Deși C. Conachi prin activitatea sa literară aparținuse cercului Asachi, acest text se publică pentru unele idei juste pe care le conține și care corespund orientării generale a revistei. În acest fel redacția revistei înțelege să preia moștenirea culturală a cercurilor științifice și literare anterioare.

* Notele publicate la capitolul « Miscel », ca: « Autodafé a lui Scurt », « Iarăși răposatul Scurt », « Ablativul -ciune », « O bazaconie limbistică », « Un

¹ Cealaltă parte a acestor *Cugetări* a fost publicată mai târziu de Al. Odobescu în « Revista română ».

² Istoria Moldovei, Chișinău, 1951, vol. I, p. 436.

model de stil epistolar în limba nouă » și « s scurt sau liude printre călărași » reprezintă punctul de vedere al redacției și sînt polemici cu latinistii ardeleni.

* Obiectivul principal al luptei colaboratorilor « Romîniei literare » pe tărîm lingvistic este combaterea curentelor nesănătoase, în special a latinismului, care influențau nefavorabil dezvoltarea limbii literare romînești în secolul al XIX-lea. Latinistii, denaturînd spusele reprezentanților *Scolii ardelen.* voiau să rupă limba literară de graiul viu al poporului, creînd o limbă care să semene tot mai mult cu latina și pe care Al. Russo 'o numește, în mod just, *jargon*. I. V. Stalin, în lucrarea sa « Marxismul și problemele lingvisticii », referindu-se la jargoane, arată că « e suficient ca limba să treacă pe poziția favorizării și sprijinirii unui grup social oarecare, în dauna celorlalte grupuri sociale ale societății, pentru ca ea să-și piardă calitatea, pentru ca să înceteze de a mai fi un mijloc de comunicare între oameni în cadrul societății, pentru ca să se transforme în jargonul unui grup social, să se degradeze și să se condamne la dispariție »¹. Astfel s-a întîmplat și cu jargonul latinizant, care, fiind străin de limba vorbită de popor, a trebuit să dispară.

Pedantii — cuvînt cu care Al. Russo îi denumește pe cei care voiau să latinizeze limba romînă — scriau și vorbeau într-o limbă neînțeleasă de mulțime.

Normele lingvistice fixate de latinisti nu se potriveau specificului limbii noastre, încît ar fi trebuit să se facă un lexicon cu ajutorul căruia cititorul neinițiat să înțeleagă ce scriau latinistii și italienistii din acea epocă în Ardeal și Muntenia.

Al. Russo, om cult, înzestrat cu un puternic simț al realității și însuflețit de o mare dragoste pentru limba și pentru creațiile populare, demască în « Cugetările » sale exagerările *pedantismului lingvistic*, care provocase atîta confuzie și ridicol în limbă. El arată că *pedantismul* « este voința de a statornici prin logică gramaticală, cursă din regulile gramaticii latine, tîlcuirea cuvintelor vechi și noi; pedantismul este de a lega limba noastră de modul declinațiilor unei limbi străine de noi prin țesătura și regulile ei; sunetul și forma, pînă și noima, adică sufletul cuvintelor, este dreptul scriitorilor și a neamului, marele plămăditor de limbi și de cuvinte, iar nu a gramaticilor, ce sînt numai arhiviști. Prin pedantism și pedantism anti-romîn înțelegem iarăși cercarea de a despărți neamul în două limbi, cînd dimpotrivă încercările ar trebui țintite la înrudirea limbii obștești »². După părerea lui Al. Russo limba literară este limba populară « lucrată », înmulțită, îmblînzită, întinsă și întrebuițată de scriitori ». Latinistii, neținînd seama de legile de dezvoltare a limbii romînești, voiau să rupă limba de graiul viu al poporului. În legătură cu aceasta Al. Russo dă ca exemplu discursurile politice de pe cîmpul Blajului, de la 1848, spunînd, ca martor ocular, că dintre toți oratorii care s-au perindat la tribună și care reprezentau « inteligența ardeleană » doar doi au fost înțeleși: Avram Iancu și Buteanu, pentru

¹ I. V. Stalin, *Marxismul și problemele lingvisticii*, Ed. pentru literatură politică, București, 1953, p. 8.

² Al. Russo, *Cugetări*, în « Romînia literară », 1855, nr. 17, p. 202.

că au vorbit într-o limbă nelatinizantă. «Deși sistemele radicale au luat naștere în Ardeal, totuși are și Ardealul feciori zdraveni, ce-și pot da mîna cu noi împotriva pedantismului »¹.

• Subliniind importanța pe care o are limba ca mijloc de comunicare între oameni și arătînd, totodată, legătura care există între limbă și gîndire, Al. Russo spune că « cea mai înțeleaptă limbă este limba care ajută pe om a-și tălmăci gîndul într-un chip ca toți ascultătorii să-l poată înțelege »².

În această problemă, a luptei contra latinismului, ia atitudine și D. Ralet, în articolul « Limba noastră »³. El propune o ridicare obștească contra « neolatinismului »; recomandă, de asemenea, o adunare a tuturor cuvintelor vechi romînești și întocmirea unui « vocabulariu », pentru ca să nu se piardă din limbă cuvintele condamnate de latiniști. În legătură cu aceasta, Al. Russo în « Cugetări », discută sumar problema originii poporului și a limbii romîne, ajungînd la unele concluzii a căror justețe a fost dovedită de cercetările filologilor de mai tîrziu. Al. Russo nu neagă că limba romînă este de origine latină, trîgîndu-se din « latineasca cea obștească », adică din latina populară, dar el studiază acest fapt din punct de vedere istoric și afirmă că limba romînă este deosebită de cea latină deoarece cuvintele se formează după alte reguli, « care-și au logica în istoria noastră ». Al. Calimah spune că limba romînă are la bază un dialect pelasgotracic; după cucerirea Daciei și colonizarea romană, romanii au adus aici limba și scrierea lor. Mai tîrziu, prin numeroase migrații care au avut loc pe teritoriul locuit de romîni, au pătruns în limba romînă numeroase cuvinte străine, mai ales slave. După secolul al XV-lea, crede el, s-a introdus și alfabetul slavon în limba romînă. Spre sfîrșitul articolului, dînd ca exemplu pe latiniști, Alecu Russo arată cum scriitorii, în dorința lor de a desăvîrși limba, au ajuns la exagerări.

În nr. 9 al revistei « Romînia literară » la capitolul « Miscela », sub titlul « Un model de stil epistolar în limba nouă », este publicată o scrisoare, găsită — se spune — în ulița Academiei, — în care sînt vizați bărnuiștii, — concepută în termeni ca: *infelicitate, cogritate, a veta, confuziune, fartaziune, concesiune, somnuală, invergiune, serviciune* și alții. Scopul publicării acestei scrisori este « de a da cetitorilor o idee de halul în care au agiuns romîneasca în capetele sistematice a unor pedanți din țerile noastre »⁴.

• Colaboratorii « Romîniei literare » condamnă și fonetismul exagerat al lui A. Pumnul. Pornind de la constatarea că terminația latină *-tione* a evoluat în limba romînă spre *-ciune*, ca în *plecăciune, închinăciune, rugăciune*, Aron Pumnul și adepții școalei lui filologice cereau ca neologismelor proaspăt introduse în limba romînă, cu aceeași terminație, să li se aplice mecanic, prin falsă analogie, aceeași regulă și să spunem: *năciune, ocupăciune*, pretextînd că forma

¹ Al. Russo, Cugetări, în « Romînia literară », 1855, nr. 17, p. 202.

² Ibidem, p. 103.

³ « Romînia literară », 1855, nr. 14, p. 165.

⁴ Ibidem, p. 116.

-ie este «neplăcută pentru urechea românului» și că «*ocupație* nu sună mai frumos ca *occupăciune*». Același lucru s-a întâmplat și cu sufixul latinesc *-mentum*, care a evoluat în limba română spre *-mînt*, a cărui întrebuintare voiau să o extindă și asupra cuvintelor noi, spunînd: *regulămînt*, *frîngămînt*, *evenemînt* etc. Dacă aceste legi fonetice au acționat în epoca de formare a limbii române, ele nu mai pot, însă, acționa asupra neologismelor pătrunse în limba română în secolul al XIX-lea.¹ «Latiniștii privesc lumea nouă prin oceanul lumii vechi», spune Al. Russo; ei voiau să croiască lumea nouă pe tiparele lumii vechi, nu înțelegeau că «lumea merge înainte și nu se poate întoarce».

• Contra acelor care preconizau generalizarea sufixelor *-iune*, *-ciune*, *-tiune*, *-mînt*, în limba română, se ridică Al. Russo și D. Ralet. «Unul prefăce toată limba în *-iune*, altul în *-ție*, altul în *-iu*, altul în *-înt*... de nu știi cum să te-ntorci între aceste patru puncte cardinale a gramaticilor».¹

Suștinînd ideea purității latine a limbii românești, latiniștii voiau să scoată din limbă toate cuvintele de altă origine decît latină, în special cuvintele de origine slavă, și să le înlocuiască prin termeni latinești.² Al. Russo spune, însă, că slavonismele din limba română sînt rezultatul unui proces istoric; ele dau limbii românești nota specifică între celelalte limbi romanice; slavonismele reprezintă pentru limba română ceea ce reprezintă germanismele pentru limba franceză, arabismele pentru limba spaniolă. Acesta este un adevăr recunoscut și de filologii de mai tîrziu.

Dimitrie Ralet îi condamnă pe acei «bărbați» care din cauza latinismului «corumpă limba, crezînd că o curăță». El recunoaște că limba română este de origine latină, dar cere «să nu latinisim numai decît forma limbei, pentru că atunci înseamnă să ne omorîm poezia, istoria, tradițiile...».² El arată, de asemenea, că poporul român a împrumutat o serie de cuvinte slave, ca: *duh*, *cinste*, *slavă*, *slujbă* etc., pe care nu le putem scoate din limbă cu toată dorința unor «gramatici». De aceeași părere este și C. Negruzzi în articolul «Slavonisme», iar C. Conachi cere să nu se schimbe cuvintele grecești și slavonești deprinse de lume.

• În critica făcută «Manualului de geografie pentru clasa a III-a a școalelor primare», lucrat de inspectorul general al școalelor, latinistul August Treboniu Laurian, Ion Ionescu de la Brad arată necesitatea înființării unei Academii, unde să se discute, printre altele, diferite probleme de limbă și care «să se rostescă asupra îndoielilor de toate zilele», mai ales acum cînd unii latiniști cereau scoaterea cuvintelor înrădăcinate în limbă și înlocuirea lor cu cuvinte latine. Ion Ionescu de la Brad arată că această exagerare a pătruns și în manualele de școală, dînd ca exemplu manualul de geografie mai sus citat, unde numirile locurilor noastre au fost din nou botezate, fapt care dă loc la neînțelegeri și

¹ «România literară», 1855, nr. 14, p. 101.

² D. Ralet, Limba noastră, în «România literară», 1855, p. 178.

« aduce nedumerire la înțelesul scrisorilor vechi ». Astfel, în acest manual se spune că Iașul e udat de râul *Bahului*, nu de al *Bahluului*; în loc de ținutul *Vasluiului* avem ținutul *Vasului*, pentru *Bistrița* avem numirile *Bistreța* sau *Rapida*; *Marmurosul* pentru *Maramureș*; *Sucida* pentru *Suceava* ș. a. Ion Ionescu de la Brad arată că aceste cuvinte nu supără urechea celor care frământă limba, creînd cuvinte de cîte șaptesprezece silabe, dar este sigur că de ele vor rîde cei neînvățați. El cere acestor « dascăli de isnoviri limbistice » să învețe limba poporului, căci numai atunci nu vor mai greși.

Nu numai că nu trebuie scoase din limbă cuvintele înrădăcinate, de altă origine decît latină, lucru care ar da loc la neînțelegeri și ar duce la sărăcirea limbii, ci, dimpotrivă, limba trebuie îmbogățită prin împrumuturi din oricare limbă și prin crearea de cuvinte conform legilor de dezvoltare a limbii romîne.

• În privința neologismelor, colaboratorii « Romîniei literare » au păreri juste, susținînd că ele contribuie la dezvoltarea limbii literare, dar trebuie folosite numai în măsura în care sînt necesare.* Al. Russo arată că « nevoile nouă au trebuință de cuvinte nouă, dar nevoia trebuie să le dea la iveală, să le creeze și să le împămîntenească. Să fim siguri că unde ne-ar trebui un cuvînt, nevoia îl va iscodi, nu după sistema cutăruia sau cutăruia, dar după logica limbei, pe care nu o fac nici învățații, nici lexicioanele »¹.

* Al. Russo face aceste observații într-un moment în care limba noastră literară se îmbogățește cu un mare număr de neologisme, cerute de dezvoltarea culturală multilaterală a poporului nostru. Popularizînd « descoperirile folosite » ale veacului al XIX-lea, colaboratorii revistei « Romînia literară » caută să umple golurile existente în vocabularul limbii noastre, goluri care se explică prin lipsa, pînă în acel moment, a noțiunilor corespunzătoare în cultura romînească. Problemele de fizică, economie politică, comerț, industrie, drept și altele, noi publicului romînesc, impuneau cu necesitate, pentru a putea fi lămurite, crearea unei terminologii științifice corespunzătoare. Preocuparea aceasta, existentă încă din ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea la Ienăchiță Văcărescu, continuată de cercurile revistelor lui Eliade, Asachi și Kogălniceanu, este prezentă și la cercul « Romîniei literare ».

Îmbogățirea limbii noastre literare cu terminologia necesară comunicării noilor noțiuni se face fie prin introducerea în limbă a neologismelor, unele cu fonetismul străin păstrat, altele romînzate din punct de vedere fonetic, fie prin traducerea cuvîntului străin în limba romînă, mai puțin prin cuvinte noi, create cu ajutorul compunerii sau contragerii, care să înlocuiască neologismele. Astfel, în articolele cu caracter științific publicate în revista « Romînia literară » întîlnim termeni ca: *aparel*, alături de *aparat*, *comutator*, *multipliator*, *telegraf*, *pol pozitiv*, *pol negativ*, *tarif*, *aerian*, alături de *aeric*, *cocon* « gogoasă de mătasă », *filatarium* « fabrică de depănat mătasa de pe coconi », *concurință*, *ateliu* « ateliere », *dividend* etc., neologisme primite din limba franceză; *profum*

¹ Al. Russo, Cugetări, « Romînia literară », 1855, p. 101.

«parfum», *regiu* «sfere înalte», din limba italiană. În alte cazuri neologismul a fost tradus. Astfel avem: *cuvîntologie* (din fr. *lexicologie*), *rîu electric* (din fr. *fluide électrique*), *împrejurul* (din fr. *circuit*), *cîrnire*, *abatere* (din fr. *deviation*), *trupuri organice* pentru *corpuri organice* sau *trupuri ce se rotesc în spațiu* pentru *corpuri cerești*. Francezul *moment* a fost tradus prin clipeală iar *momentané* prin clipealnic.

Deși unii dintre acești termeni, mai ales din cei traduși, nu s-au impus în limba literară, totuși, strădaniile colaboratorilor «Romîniei literare» de a face din limba noastră un mijloc de comunicare corespunzător noilor nevoi culturale ale epocii constituie o contribuție valoroasă la dezvoltarea limbii noastre literare.

Și în domeniul literaturii, colaboratorii «Romîniei literare» au văzut clar problema neologismelor. Al. Russo recunoaște necesitatea întrebunțării lor, dar este contra abuzurilor. În scrierile sale folosește el însuși neologisme, dar numai în măsura în care sînt necesare. Întrebunțează de asemenea și provincialisme, deși recomandă altora să evite cuvintele care ar face de neînțeles scrisul lor în altă regiune decît aceea cărora le aparțin ca grai.

• Cu privire la forma pe care o iau neologismele în limba romînă, se văd oscilații la scriitorii epocii. Și, cînd s-au hotărît pentru o formă, uneori au greșit, căci dezvoltarea limbii a impus altă formă mai tîrziu. Atunci pătrundeau la noi cuvinte franceze ca: *influență*, *concurență* ș. a., cărora unii le-au dat forma *influință*, *concurință* ș. a., datorită analogiei cu un cuvînt ca *suferință*. Acest curent de romînire a neologismelor era puternic în acea vreme.

Alex. Calimah, vorbind despre împrumuturi, în articolul «Limba romînească», spune că avem nevoie de ele, căci altfel limba sărăcește, dar să fie absolut necesare, nu pură fantezie, împrumuturi care pot numai «să încurce și să tulbure o limbă, iar nu s-o desăvîrșească...». Pentru aceasta el recomandă să apelăm, mai întîi la «limba romînă». Despre înlocuirea unor termeni înrădăcinați în popor el spune că este o exagerare, care face ca limba să ajungă de neînțeles.

Costachi Conachi, în «Scrisoarea adresată Mitropolitului Veniamin», cere ca pentru «sporirea» și pentru «întocmirea» cuvintelor neapărat trebuincioase în limba moldovenească să facem împrumuturi, dar «să le întocmim pe teapa graiului nostru». Cere de asemenea să se creeze cuvinte în care sunetul să se potrivească cu sensul, ca: *vîjjește*, *duduește*, iar cuvintele create să fie scurte, căci sînt mai lesne de înțeles și de mînuit.

Exprimarea clară și corectă este o preocupare a tuturor scriitorilor grupați în jurul revistei «Romînia literară». În articolul «O bazaconie limbistică» se combate crearea de cuvinte lungi, greu de pronunțat și fără nici un înțeles. Ca exemplu este luat cuvîntul *inonorificabilitudinățonalitate*. Pentru ușurarea scrierii se recomandă înlăturarea unor litere de prisos, ca *ș*, propunîndu-se să se facă deosebire între valoarea lui «*ș* greu» și «*ș* ușor». Directorul tipografiei francezo-romîne A. M. Bermann, adresează chiar o scrisoare redactorului

« României literare », prin care-i mulțumește pentru hotărîrea de a combate « năvălirea ucului scurt » în limba romînă, literă « netrebnică, care îngreuiază mult și munca tipografilor ». Atitudinea redacției « României literare » față de prezența în scriere a lui § este exprimată și în nr. 2 al revistei, la capitolul « Mischele », unde, sub forma unei scrisori, adresată redacției, § vine cu rugămintea de a nu fi folosit în paginile « României literare », pentru că el își dă seama de greutatea pe care le prezintă tipografilor și de neajunsurile pe care le face limbii, dîndu-i « un caracter sinistru și o eufonie înădușită ». § îi critică pe acești literați, care, îndrăgindu-l, l-au agățat la sfîrșitul celor mai multe cuvinte îngreunînd astfel « limpezirea și înfrumusețarea limbii ».

*Tot ca o reacție împotriva latinismului, găsim la Al. Russo ideea evoluției lente a limbilor. Astfel el afirmă că limbile se schimbă o dată cu mersul înainte al societății, evoluînd lent, nu prin explozii: « ... limbele se prefac dar se prefac ele singure cu întrebuițarea zilnică, cu sporul ideilor și nevoile civilizației; însă prefăcătura adusă de ani și de trebuință, măsurată pe noima aplecărilor și a năravurilor neamurilor e nesimțită la auz și la vedere. Tulburarea în limbi cum a fost revoluția noastră (latinismul ! D. U.) pică în baltă, dar nu pică pînă cînd nu aduce confuzie de idei, desfrînare în condei, cacofonie și stavilă în inspirație. Cînd revoluții de aceste năpăstuesc neamurile, sau neamurile pier, sau oamenii de judecată vin dincotrova și se opun potopului stricător »¹. Colaboratorii « României literare », prin criticile serioase pe care le-au adus latinismului, au contribuit în mare măsură la stăvilirea « potopului stricător », fără însă a da latinismului lovitură definitivă. Lupta contra curentelor nesănătoase din lingvistica romînească va fi continuată cu mult succes în deceniile următoare. Însuși Al. Russo reia această problemă un an mai tîrziu, în articolul « Contra latinizanților ardeleni », publicat în « Steaua Dunării », 1856. Acest articol face parte din polemica dusă de Al. Russo cu ardeleanul Gh. Bariț, care, prin « Gazeta Transilvaniei », luase apărarea lui A. T. Laurian. Arătînd și aici că jargonul latinizant a venit din Ardeal și că « Ardealul s-a făcut o carte latinească moartă », acei cu care polemiza au încercat să se retragă din această luptă, spunînd că n-au rost certurile între romîni, cînd ar putea ca împreună să-i atace pe evrei, de exemplu. Combătînd naționalismul șovin, Al. Russo a răspuns cu mult bun simț: « Pentru fiii lui Israil mărturisim că este o faptă înțeleaptă a nu se apăsa; sîntem de aceia care chiemăm pentru dînșii îngrijirea, dreptatea și dreptățile toate. Ori subt ce chip și pretext se arată apăsarea în lume, tot strîmbătate se chiamă; acei cari ridică la sarcinile țării trebuie să aibă locul lor la bunuri și la folosuri — precum romînii se despart în romîni ortodocși și romîni catolici vor fi și romîni israeliți; și patria va cîștiga fii mai mulți »².

¹ Al. Russo, Cugetări, în « România literară », 1855, p. 348.

² Al. Russo, Contra latinizanților ardeleni, Opere alese, Biblioteca pentru toți, București, 1950, pag. 97.

Încă din «Cugetări», Al. Russo arătase consecințele rele ale naționalismului șovin. «De mult ce ne vom lăuda, de mult ce vom huli celelalte neamuri romîni vor socoti că sînt buni și mari din născare și se vor cufunda iarăși în somnul lor adînc»¹.

Chiar în paginile «Romîniei literare» începuse Al. Russo polemicile cu latinîștii și italianîștii. Vorbind despre «școalele limbistice... ce au cuibul lor în București», care au luat de organ ziarul «Patria», spune că sînt «școale de fantezie ce umblă după teorii artistice, croind o limbă dramatică, de nu romînă, pe urmele școalei ultraromantice franceze de la 1830, școală cu părul lung, cu antitesa în cap și în picioare, cu manta pe umăr, cu chitara aninată de gît și cu spada în mînă, școli de geniu necunoscut în ingrata Romînie, școli ce au nevoie de a ține seamă de istorie și chiamă tradiția o coterie. Adevărat că scrierile ce ies din aceste școli sînt netrebnice pentru mulțime; adevărat că propășirea ideilor se întinde la numărul fericiților ce le pot înțelege, adevărat că aceste școli au de scop a învăța și a convinge pe cei învățați și convinși numai»².

Al. Russo a dus o polemică susținută și cu foile Blajului.

Greșelii propovăduite de latinîști că limbile se *reformează*, Al. Russo îi opune ideea că «...dimpotrivă limbile se formează zi de zi», sau că «limbile se fac prin vreme, prin scrieri bune, după rîndul și spiritul naționalităților»³.

Aflîndu-ne în anul 1855, în preajma unirii Principatelor, găsim discutată în paginile «Romîniei literare» problema unei limbi comune pentru toți romîni, care, înfăptuind unificarea culturală, să sprijine unirea politică. Conachi propusese încă de la 1837, anul scrisorii către Mitropolitul Veniamin, să se întocmească o singură limbă «pe o măsură și pe o înțelegere» între cele două Principate. Scriitorii grupați în jurul revistelor lui M. Kogălniceanu, luptînd pentru ca «romîni să aibă o limbă și o literatură comună pentru toți», au contribuit în mare măsură la formarea unei limbi literare unice. Preluînd această moștenire, în programul «Romîniei literare» «D(omnul) Alecsandri face chemare tuturor literatorilor romîni ca să vie în agiutor foiei sale prin scrierile lor: această foaie fiind cîmpul de întîlnire frățească a tuturor talentelor din țările noastre»⁴. Iar D. Ralet recomandă romînilor să se ferească de confuziile produse de limbă, «care ne amenință, tocmai cînd ar trebui să gîndim la ceva mai mare, tocmai cînd dorim a forma o nație puternică numai prin unire»⁵.

Militînd pentru o literatură cu caracter popular și fiind preocupat de răspîndirea culturii în mase, Al. Russo îi sfătuieste pe scriitori să folosească

¹ Al. Russo, Cugetări, în «Romînia literară», 1855, p. 104.

² Ibidem, p. 251.

³ Ibidem, p. 101.

⁴ V. Alecsandri, Înștiințare, în «Romînia literară», 1855.

⁵ D. Ralet, Limba noastră, în «Romînia literară», p. 192.

« Limba obștească », adică limba comună, căci numai atunci vor fi înțeleși de toți românii. Aceasta trebuie să fie și limba presei, deoarece « unul din organele cele mai principale ale opiniei publice este presa în general și presa periodică sau jurnalismul în special »¹. Al. Russo se întreabă că « Dacă șefii nu vorbesc limba soldaților, dacă învățații și autorii nu scriu pentru popor apoi de ce mai pierd vremea în vorbe și în scrieri neînțelese ? »². Mulți dintre scriitorii din acea epocă nu țineau seama de « gloata pentru care se făleau că lucrează » sau « socoteau acea gloată deprinsă cu latineasca, franțuzeasca, italieneasca »³. Dându-și seama de rolul social al literaturii, Al. Russo arată că sînt însă și « cîteva scrieri care dovedesc o presimțire de misia literaturii, și se deosebesc de operele pedanților prin o mișcare slobodă, o aducere aminte de obiceiurile limbei, și prin urmare au o acție morală pe cetitori, dar sînt rari... »⁴. Și D. Ralet ia atitudine în această problemă, recomandînd scriitorilor să renunțe fiecare « la cîte o pretenție limbistică, cît un prejudeț, ca să se curme tot resboiul și să nu se întîrzie de voie bună progresul »⁵. Cît despre preocupările filologilor, Al. Russo spune: « După socotința mea, rolul adevăraților învățați ce se vor îndeletnici cu filologia va fi să se mărginească în definiția rînduelilor limbei, statornicia sintaxei și ortografiei; iar alcătuirea, întrebuintarea, iscodirea sau depărtarea cuvintelor trebuie să rămîie proprietatea urechii, a bunej judecări a scriitorilor. Codul limbii nu poate fi mai aspru de codul politicesc. Cuvîntul fie slav, fie turc, fie latin, ce se va romîni, are drept la împămîntenire și numai obșteasca frămîntare și nevoia poate să-i dea indigenatul, iar nu autoritatea fabricanților de sisteme »⁶. Al. Russo recomandă « gramaticilor » să pornească totdeauna, în cercetările lor, de la limba vie a poporului, nu de la teoretizări cum făceau latinistii, care nu țineau seama de legile de dezvoltare a limbii romîne.

Pentru soluționarea problemelor atît de controversate privitoare la dezvoltarea și îmbogățirea limbii literare romînești, colaboratorii « Romîniei literare », așa cum făcuse Asachi și membrii cercului lui Kogălniceanu, preconizează înființarea unei societăți, care « în adunările sale să socotească și să hotărască despre îndreptarea limbei, atît pentru primirea cît și schimonosirea cuvintelor »⁷ sau « să se rostească asupra îndoielilor de toate zilele »⁸. Acest deziderat se va realiza mai tîrziu, prin înființarea *Societății literare romîne*, care va deveni mai întii *Societatea academică* și apoi *Academia Romîna*.

¹ M. Kogălniceanu, Jurnalismul romînesc în 1855, în « Romînia literară », 1855, p. 52.

² Al. Russo, Cugetări, în « Romînia literară », 1855, p. 104.

³ Ibidem p. 481.

⁴ Ibidem, ediția P. V. Haneș, București, p. 80.

⁵ D. Ralet, Limba noastră, în « Romînia literară », 1855, p. 177.

⁶ Al. Russo, Cugetări, ed. P. V. Haneș, București p. 78.

⁷ C. Conachi, Scrisoare adresată Mitropolitului Veniamin, în « Romînia literară », 1855, p. 215.

⁸ Ion Ionescu de la Brad, Critică. Manual de geografie pentru clasa a III-a a școlilor primare, în « Romînia literară », 1855, p. 303.

Privind felul cum au fost discutate unele probleme de limbă în revista « România literară », putem spune că observații ca acelea ale lui Al. Russo, V. Alecsandri, C. Negruzzi, și chiar ale lui D. Ralet și Al. Calimah, au o deosebită importanță în dezvoltarea limbii literare românești.

În lupta lor contra curentelor nesănătoase din cultura românească, mai ales a latinismului, pentru crearea unei limbi literare unice, comună pentru toți românii, luptă dusă prin articole de teorie și prin opere literare originale, ei atrag atenția asupra bogăției limbii și literaturii populare, mergând pe drumul deschis de « Dacia literară » și « Propășirea ».

